ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№9
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 356 sahifa,
2-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni 14
Ibragimova Gulsanam Nematovna

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri 22
Abduyev Sheroz

Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish 25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li

Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili 30
Bobojonova Zarina Rashidovna

Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish 34
Isaqulova Baxtigul Xo'jamovna

Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi 38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili 42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna

Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi 46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi

TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish 50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi

Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish 53
Raximberganova Munojat Muzaffar qizi

Structure of Social Conflict and Stages of its Development 57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish 60
Abduraxmonova Nigoraxon Akramali qizi

Expression of National Mental Characteristics in the Uzbek Lullaby 64
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna

Bo'lajak "texnologiya" fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentlikni rivojlantirish tizimining pedagogik zarurati 69
Avazov G'oyibnazar Berdiyevich

Bo'lajak tarbiyachilarda integratsiyalashgan ta'lim faoliyatini rivojlantirish orqali kommunikativ salohiyatini shakllantirish 72
Baratova Yulduz Asadullayevna

Umumta'lim maktablarida molekulyar fizikani o'qitishning hozirgi holati 76
Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Xudoynazarova Visola Musurmonqul qizi

Ingliz tilini o'qitishda talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini akt vositasida rivojlantirish 80
Ergasheva Sevaraxon Ravshanjon qizi

Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish istiqbollari 84
O'rinova Feruzaxon O'ljayevna, Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi

IIV litsey o'quvchilarining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari 90
Gadoyeva Dildora Baxtiyorovna

Improving the System of Human Resource Capacity Management in Higher Education Institutions: Evidence from Uzbekistan 98
Imomov I., Umirova D.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishning zamonaviy usullari 104
Iskandarova Munisa Bahodir qizi

Tarbiyachi-pedagoglarning emotsional kompetentsiyasini rivojlantirish 107
Jovmirzayeva Nargiza Quvondiqovna

Maktabgacha ta'lim yoshdagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning pedagogik-psixologik usullari 110
Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinoz

Blum taksonomiyasi asosida ilmiy kompetentlikni takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari 113
Mustafayeva Nilufar Ulashovna

Maktabgacha yoshdagi ovoz buzulishiga ega bolalar bilan guruhli mashg'ulotlarni tashkil qilish 117
Umida O'tbasarova Mexmanovna, Maksudbekova Xovvajon Xamidbek qizi

Bolalar jamoasida do'stona munosabatlarni shakllantirishda rivojlanish markazlarida loyiha asosida o'qitish texnologiyasidan foydalanish usullari 121
Quronova Ismigul Xolmurod qizi

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda innovatsion metodlar orqali o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi 126
Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi

Oliy ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning innovatsion modellari 131
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna

"Tibbiy radiologiya" fanini o'qitishda pedagogik muloqot orqali tanqidiy operativ muloqotni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari 139
Shukurova Sevara Ilhomovna

Improving High Jump Techniques 143
Tajimbetov Anvar Tengelbayevich

Filologik va ijtimoiy-siyosiy fanlarda ta'lim jarayonining innovatsion metodlari 146
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

Понятие логического мышления и его особенности у младших школьников 149
Ахмаджонова Нозима Нодиржон қизи

Интеграция психологии, обучения английскому языку, дошкольного образования и туризма: междисциплинарная модель формирующего опыта 152
Омонуллаева Дилофуза Асадулла қизи

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatida ijtimoiy motivlarni shakllantirish usullari 157
Abduvaxobova Nodira

Boshlang'ich ta'limda kognitiv faollikni rivojlantirishning afzalliklari 160
Ismailova Nozima Umaraliyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni tahlil qilishga o'rgatishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati 164
Utanbayeva Dildora Abdixadirovna

Dorivor o'simliklar kursini o'qitish metodikasini takomillashtirishda keys texnologiyalaridan foydalanish 168
Mirzaboyev Timur Bisenbay o'g'li

Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari 171
To'raqulov Akbar Rustam o'g'li

Gerontotexnologiya ijtimoiy-pedagogik innovatsiya sifatida 175
Temirova Muyassar Abdukarim qizi

O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining qarashlaridan foydalanish 180
Raximova Surayyo Otabek qizi

Yoshlarni kasb tanlashda ruhiy tayyorgarlik va shaxsiy qobiliyatlarni baholash 183
Biysenov Temirbek Taumuratovich

Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning ahamiyati 188
Choriyeva Surayyo Choriyevna

Differences Between Computer-Based and Paper-Based Assessment in Inclusive Education 192
Davidova Sayyora Sirojiddin kizi

Raqamli muhit sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining pedagogik modeli va tajriba-sinov natijalari 196
Donayeva Nozimaxon Norbo'tayevna

Intellekt xarita yordamida o'quvchilarda "emotsional intellekt"ni rivojlantirish 201
G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich

Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik ahamiyati 206
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini innovatsion yondashuv asosida boshqarishning nazariy asoslari 210
Mannanova Nargiza Xaydarovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ingliz tilini o'rgatishda ona tilidan keng foydalanishning salbiy va ijobiy jihatlari 215
Masharipova Kumushoy Amin qizi

The Relationship Between Critical Thinking and Reading Comprehension in Primary School Students.....218
Mavlonova Dildora Shukhrat kizi

Tasviriy san'at mashg'ulotlarida zamonaviy metodlardan foydalanish 222
N. K. Musayeva, U. O. Ziyatova

Singapurning ta'lim falsafasi: korporativ madaniyatni ma'naviy-ma'rifiy rivojlanish bilan integratsiyalash ...226
Nishonov Xayrulla Xolmirzaevich

The Anthropocentric Paradigm in Modern Linguistics: Cognitive Linguistics and Linguacultural Studies in The Study of Language, Consciousness, and Culture 230
Rajabova Shaxlo Shodmonovna

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimini rivojlantirish va uning sifatini oshirishda nostandart yondashuvning ahamiyati 234
Ramazonova Salomat Saidovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kreativ sinflar ishini tashkil etishga tayyorlash 238
Saidova Gulruh Halim qizi

O'zbek oilalarida ota-ona va farzand munosabatlarini tashxis qilishning psixologik xususiyatlari (Farg'ona vodiysi misolida)...242
Turg'unboeva Azizaxon G'ulomovna

Сущность и специфика развития билингвизма у детей дошкольников 246
Истамова Нигора Азимжановна

Zamonaviy rahbarning innovatsion boshqarish texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari 249
Xakimova Dildora Mashrabjonovna

Креативный подход к развитию лингвометодического мышления студентов-филологов 253
Ходжаниязова Айгуль Айтмуратовна

Umumta'lim maktablarida tarbiya darslarini tashkil etish ijtimoiy zarurat sifatida 257
Rashidova Gulnoza G'ulomovna

Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati 261
Xaydarov Sulaymon Amirqulovich

Xronotop nazariyasiga tahliliy yondoshuvlar va qarashlar...265
Avazov Vahabjon Tolibjon o'g'li

Ko'zi ojiz bolalarning rus tili darslarida nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning psixopedagogik asoslari 268
Abduraximov Asror Sultonali o'g'li

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasblar haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari..271
Adizova Nilufar Quvondiq qizi

Zamonaviy media texnologiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llashning zarurati 274
Alimov Asadulla Urokbayevich

Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning ta'siri 278
Alimova Umida Jumaboy qizi

Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....................................282
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tarixi va ommalashuvi...................................286
Hojiyeva Maftuna Ulug'bekovna

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida raqamli resurslardan foydalanish orqali adabiy kompetensiyani rivojlantirish 289
Islomova Xafiza Azamatovna

Ona tili o'qitish metodikasi fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish..293
Ismadiyorova Nafisaxon Ibroximjon qizi

Axloqshunoslikning global muammolari va texnikaviy muhitning inson hayotiga ta'siri..............................298
Kozimova Nargiza Istam qizi

Ichki ishlar organlari xodimlarida kasbiy kompetentlikni oshirish va baholash usullarining xalqaro tahlili....303
Mamatqulova Sanobar Ismatillayevna, Eshmurzayev Yigitali Shokirovich, Kadirova Durdonaxon Rustamovna

Tabiiy fanlarda bilingval ta'lim va CLIL yondashuv 309
Mannobxonova Muqaddamxon O'ktamxon qizi

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pragmatik muammolar va ularning yechimlari 313
Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi

Poshshoxo'ja Ibn Abduvahobxo'janing "Miftoh ul-adl" asaridagi pedagogik qarashlari 317
Muzaffarova Farida Muxtor qizi

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matn tushunishni shakllantirishda germenevtik metodlarning nazariy asoslari 321
Nazirova Shaxnoza Odinajon qizi

Axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi...............................324
Ramazonov Jahongir Djalolovich

Informatika fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar 328
Sadinov Otabek Vaxodirovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijtimoiylashuvida musiqa fanining ta'siri...332
Shahobiddinova Zilola Orif qizi

Madaniy-ijtimoiy va ta'limiy omillarning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri 335
Shirinov Otabek Tuvalovich

Tadqiqot metodi vositasida o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish..338
Suyarov Kusharbay Tashbayevich

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kommunikativ kompetensiyasi va nutq madaniyati 342
Saipova Hilola Abduhamitovna

"Ekologik ochiq o'yinlar" 5–7 yoshli bolalar uchun..346
Tangirov Zoir Xo'jakulovich

Yuqori malakali taekvondochilarni o'ziga xos genetik xususiyatlarini hisobga olgan holda sport seleksiyasi 350
Tursunaliyev Ulug'bek Shavkatjon o'g'li

Musiqa maktabi o'quvchilarida madaniy qadriyatlar va ustoz-shogird an'analarining uzluksiz rivojlanishi ..353
Seytanov Bayrambay

MADANIY-IJTIMOIY VA TA'LIMIY OMILLARNING BOLALARNING AQLIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Shirinov Otabek Tuvalovich
Sirdaryo viloyat pedagogik mahorat markazi
Pedagogika va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar
metodikasi kafedrasi mudiri (PhD)

Annotatsiya: Maqolada bolalarning aqliy rivojlanishini o'lchashda qo'llaniladigan ijtimoiy va madaniy moslashuvchanlik darajasi va uning ta'limiy amaliyotlarga qanday ta'sir qilishi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Shuningdek, madaniy-ijtimoiy va ta'limiy omillarning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri masalasi muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: Aqliy rivojlnish, layoqat, iqtidor, qobiliyat, psixik jarayonlar, rivojlanish, moslashuvchanlik.

Abstract: The article provides detailed information on the level of social and cultural adaptation used to measure the mental development of children and how it affects educational practices. The issue of the influence of cultural, social and educational factors on the mental development of children is also discussed.

Key words: Mental development, ability, talent, ability, mental processes, development, adaptation.

Аннотация: В статье представлена подробная информация об уровне социальной и культурной адаптивности, используемом для измерения интеллектуального развития детей, и о том, как он влияет на образовательную практику. Также будет обсуждаться влияние культурных, социальных и образовательных факторов на умственное развитие детей.

Ключевые слова: Умственное развитие, способности, талант, способность, психические процессы, развитие, адаптивность.

KIRISH

Bugungi kunda respublikamizda ta'lim sohasida me'yoriy-huquqiy bazani tubdan takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajribalar, ilmiy ishlanmalar va texnologiyalarni maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatiga integratsiya qilish, maktabgacha yoshdagi bolalarni erta rivojlantirish sohasidagi ilmiy, innovatsion-pedagogik faoliyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan konseptual islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish va ushbu muassasalarda bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish" kabi muhim vazifalar belgilangan. Bu borada maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, zamonaviy boshqaruv shakllarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb yo'nalishlardan hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bolalarning aqliy rivojlanish darajasiga ta'sir qiluvchi omillar turli-tuman bo'lib, ularning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Birinchi navbatda, **genetik omillar** bolalarning aqliy rivojlanishiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi faktorlar qatorida turadi. Genetika, bolalarining intellektual qobiliyatlari va o'rganish salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Masalan, ba'zi bolalar tug'ma aqliy salohiyatlarga ega bo'lishadi, bu esa ularning maktabgacha yoshdagi o'qish va matematikaga oid ko'nikmalarini tezroq rivojlantirishlariga yordam beradi. [1].

Ikkinchidan, **ijtimoiy-muhiy omillar** ham bolalarning aqliy rivojlanish darajasini sezilarli darajada ta'sirlaydi. Bolalar oila muhitida, maktabda va do'stlari bilan muloqot qilish jarayonida ko'plab ijtimoiy va aqliy ko'nik-

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

malarni oʻzlashtiradilar. Oila a'zolarining ta'lim darajasi, oiladagi madaniy va ta'limiy faoliyatlar, shuningdek, ota-onalar bilan bolalar oʻrtasidagi muloqot sifati ularning aqliy rivojlanishiga kuchli ta'sir koʻrsatishi mumkin.

Uchinchidan, **ta'lim va tarbiya omillari.** Bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalarida va maktablarda olishgan ta'lim sifati, oʻqituvchilarning malakasi va dars berish metodikasi ularning aqliy rivojlanishini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Yaxshi rejalashtirilgan ta'lim dasturlari va faol oʻqitish usullari bolalarning fikrlash qobiliyatlarini, muammolarni hal qilish koʻnikmalarini va ijodiy fikrlashlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Toʻrtinchidan, **atrof-muhitning ta'siri.** Bolalarning aqliy rivojlanish darajasiga ularning kunlik hayotida uchraydigan atrof-muhit sharoitlari ham ta'sir qiladi. Masalan, shovqinli yoki stressli muhit bolalarning diqqatini jamlash qobiliyatiga salbiy ta'sir koʻrsatishi mumkin, bu esa ularning oʻqish va oʻrganish jarayonlarini qiyinlashtiradi. Aksincha, qoʻllab-quvvatlovchi va ragʻbatlantiruvchi muhit esa bolalarning aqliy rivojlanishini ijobiy yoʻnalishda ragʻbatlantiradi.

Bularning barchasi, bolalarning aqliy rivojlanish darajasiga ta'sir qiluvchi omillarni koʻrsatadi. Ushbu omillarni hisobga olish, bolalarning aqliy va ijtimoiy rivojlanishini qoʻllab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarning aqliy rivojlanishini oʻlchashda qoʻllaniladigan metodlar turli ijtimoiy va madaniy omillarni inobatga olishi zarur, chunki bu omillar bolalarning test natijalariga sezilarli ta'sir koʻrsatishi mumkin. Ijtimoiy va madaniy moslashuvchanlik darajasi, bolalarning turli madaniy va ijtimoiy muhitlarda qanday qilib oʻzlarini ifoda etishlari va muloqot qilishlari bilan belgilanadi [2].

Aqliy rivojlanishni baholashda ishlatiladigan testlar va metodlar bu xilma-xillikni hisobga olishi kerak, shunda ularning samaradorligi oshadi va natijalar aniqroq boʻladi. Masalan, turli til va madaniyatga mansub bolalar uchun ishlatiladigan testlar ularning madaniy kontekstini, til bilimlarini va ijtimoiy tajribalarini inobatga olishi lozim. Agar testlar faqat bir madaniy yoki ijtimoiy guruhning normativ koʻrsatkichlariga asoslanib ishlab chiqilsa, bu boshqa guruhlar uchun noaniq yoki adolatsiz natijalarni berishi mumkin.

Shuningdek, aqliy rivojlanishni baholashda ishlatiladigan testlar bolalarning ijtimoiy muhitiga moslashuvchan boʻlishi zarur. Bolalar oʻz oilalari va atrof-muhitlaridan olgan ta'lim va tarbiya bilan shakllanadi, shu sababli ularning aqliy qobiliyatlari ham shu asosda rivojlanadi. Testlar bu xususiyatlarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi, bolalarning haqiqiy aqliy salohiyatini aniqroq aks ettirish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Madaniy moslashuvchanlik darajasi, shuningdek, oʻqituvchilar va ta'lim beruvchilar uchun ham muhimdir. Ular oʻz ta'lim metodikalarini bolalarning madaniy va ijtimoiy ehtiyojlariga moslab oʻzgartirishlari kerak. Bu, oʻqitish jarayonini yanada samarali qiladi va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga yordam beradi [3, 4].

Demak, bolalarning aqliy rivojlanishini oʻlchashda qoʻllaniladigan testlar va metodlar ijtimoiy va madaniy moslashuvchanlik darajasini yuqori darajada e'tiborga olishi kerak. Bu yondashuv, bolalarning turli xil madaniy va ijtimoiy muhitlaridan kelib chiqqan xilma-xil qobiliyat va salohiyatlarini toʻgʻri baholash imkonini beradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi madaniy-ijtimoiy omillar juda koʻp va xilma-xil boʻlib, ularning har biri bolalar oʻzlarining bilim va qobiliyatlarini qanday rivojlantirishlariga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu omillar orasida oilaviy muhit, ta'lim darajasi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, madaniy meros va til koʻnikmalari muhim oʻrin tutadi.

1. **Oila muhiti va ta'lim darajasi:** Oila muhiti bolaning ilk ta'lim va tarbiyasini belgilaydi. Ota-onalarining oʻz farzandlariga beradigan e'tibori, ularga ta'lim-tarbiya berish uslublari va oiladagi umumiy madaniy faollik bolalar uchun ragʻbatlantiruvchi muhit yaratadi. Ota-onalarining oʻzlarining bilim darajasi va ta'limiy faolligi, shuningdek ularning bolalar bilan oʻtkazadigan sifatli vaqt ularning aqliy va til rivojlanishiga ijobiy ta'sir koʻrsatadi.

2. **Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar:** Bolalar ta'lim olish imkoniyatlari va sifatli ta'lim materiallariga kirish huquqi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga bogʻliq. Yuqori daromadli oilalarning bolalari koʻpincha yaxshi resurslarga ega boʻlib, ular yanada yaxshi ta'lim olish imkoniyatiga ega boʻlishadi. Kam daromadli oilalarning bolalari esa koʻpincha kam resursli maktablarda oʻqishga majbur boʻlishadi, bu esa ularning aqliy rivojlanishiga toʻsqinlik qilishi mumkin.

3. **Madaniy meros va til koʻnikmalari:** Har bir madaniyatning oʻziga xos ta'lim an'analari mavjud boʻlib, bu an'analar bolalarning dunyoqarashini shakllantiradi. Madaniyatlararo muloqot va koʻp tilli muhit bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning boshqa madaniyatlar va tillarni oʻrganishga boʻlgan qiziqishini oshiradi. Til koʻnikmalari bolalarning oʻqish va yozish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi, chunki til oʻrganish ularning mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham yaxshilaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Oila muhiti va tarbiya uslublari bolalarning aqliy rivojlanishi uchun asosiy omillar hisoblanadi, chunki bu omillar bolalarning xulq-atvori, o'rganish qobiliyatlari va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oila muhiti, bolalarning ruhiy va emotsional holatini qo'llab-quvvatlashda asosiy rol o'ynaydi, bu esa ularning o'qish va yangi ma'lumotlarni o'zlashtirish qobiliyatlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Birinchidan, oila muhitining ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi xususiyati bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularga o'rganish jarayonida faol qatnashish uchun zarur bo'lgan ruhiy barqarorlikni ta'minlaydi. Ota-onalar tomonidan ko'rsatilgan mehr-oqibat va qo'llab-quvvatlash, bolalar o'zlarining fikrlarini erkin ifoda etishga va yangiliklarga ochiq bo'lishga undaydi, bu esa ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, ota-onalar qo'llaydigan tarbiya uslublari bolalarning mustaqil fikrlash va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, demokratik tarbiya uslubi, bolalarga muayyan darajada erkinlik berib, ularning qaror qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etishlarini rag'batlantiradi. Bu uslub bolalarning muammolarni hal qilishda mustaqil fikrlashlarini va vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatlarini oshiradi, natijada ularning umumiy aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchidan, oila muhitida ta'limiy resurslarning mavjudligi ham bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omildir. Kutubxonalar, o'quv materiallari va ta'limiy o'yinlarga bo'lgan kirish imkoniyati bolalarning bilim olishlarini kengaytiradi va ularning o'qish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shuningdek, ota-onalar bilan birgalikda o'qish va o'yin o'ynash kabi faoliyatlar, bolalarning til va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini yaxshilaydi.

To'rtinchidan, oilaviy muhitning barqarorligi va o'zaro hurmat muhiti bolalarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat va tushunish muhiti bolalarga o'z his-tuyg'ularini sog'lom ifoda etish va boshqalar bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Oila muhiti va tarbiya uslublari bolalarning aqliy va emotsional rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Bu omillarni optimallashtirish orqali, bolalar o'zlarining to'liq ijtimoiy va aqliy potentsiallarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Robinson, S., & Kim, J. (2022). "Factors Influencing Cognitive Development in Early Childhood." Educational Research Review, 66(3), 188-204.
2. Richard J. Haier "Aqliy samaradorlikka psixofiziologik yondashuv", 2001.
3. Linda S. Gottfredson "Intellektual kompetentsiyalarni o'lchashning zamonaviy usullari", 2003.
4. Уолтер Б. Кэннон. Теория эмоций Джеймса-Ланге. Критический обзор и альтернатива. В кн.: Психология мотивации и эмоций /Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман.-М.: АСТ:Астрель, 2009. – 704 с.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar koʻchirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.